

หอขจร

ตำนานเงินตรา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยา

ทรงพระนิพนธ์

หอขจร

อ

332.4

ด495ต

ร.2

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริไชยบุรี

ศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

0383

BANGLA

THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

332.4

๑๔๙๕๐๑

๘.๒

THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

ตำนานเงินตรา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ์

ครบสัตตมวาร

ณวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ร. ๐๓๘๓

๕.

๒๒๒๓๑๗

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสมาวดี
(กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ)
พระรูปฉายในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระชันษาราว ๘ ปี

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสรวดี
(กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ)
พระรูปฉายเมื่อโสกันต์ ในรัชกาลที่ ๔ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงโสมาวดี
(กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ)
พระรูปฉายในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระชันษาราว ๑๔ ปี

คำนำ

ราชบัณฑิตยสภา   เด็ดออกหนังสือสำหรับพิมพ์
ราชทานในงานบำเพ็ญพระราชกุศลหน้าพระศพพระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมหลวงดำรงรัตนศิริเชษฐ ครอบตัดคมวามมี
เวदान้อย จึงได้เลือกหนังสือเรื่องตำนานเงินตราซึ่งข้าพเจ้า
ได้แต่งไว้นานแล้ว เพื่อจะพิมพ์เป็นตอนหนึ่งในหนังสือ
เรื่องอื่น และได้ให้พระพิณจวรรณการช่วยแต่งต่อตอน
ท้ายหน่อยหนึ่ง เอมามาพิมพ์ให้ทันงาน หวังใจว่า
หนังสือเรื่องนี้จะพอประดับสติปัญญาความรู้ท่านทั้งหลาย
ได้บ้าง และหวังว่าจะพอใจอ่านทั่วกัน

ด.จ. ๒๖ ราชบัณฑิตยสภา

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ตำนานเงินตรา

เมื่อรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์ได้ มีการเปลี่ยนแปลงแบบอย่างเงินตราที่ใช้ ในประเทศสยามนี้ นับว่าเป็นการสำคัญในพงศาวดารเรื่องหนึ่ง จึงได้ตรวจเก็บเนื้อความเรื่องเปลี่ยนแปลงเงินตราในครั้งนั้น อันมีปรากฏอยู่ในหนังสือต่าง ๆ คือประกาศเป็นต้น มาเรียบเรียงอธิบายให้ ผู้อ่านรู้เรื่องและเหตุการณ์ ทมิ

ในประเทศสยามนี้ใช้เงินกบเบี้ย (หอย) เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขายมาแต่สมัยกรุงสุโขทัย เงินนั้นหาคว่ได้หามาแต่ต่างประเทศเอามาหล่อหลอมทำเป็นเงินตราในประเทศสยามนี้เอง แต่ก่อนเบี้ยนั้นอาศัยพวกชาวต่างประเทศเที่ยวเสาะหาตามชายทะเล แล้วพามาขายในประเทศนี้ รบชอไว้ ใช้ส่วยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขาย ประเพณีเช่นนั้นคงใช้มาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีเหตุปรากฏในปฐมครั้งหนึ่ง เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๒๘๗ ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ว่า “ใช้

ประเภทต่างเบียดึงนั้ เดิมไม่ทราบว่าเป็นนั้เป็น
 อย่านั้ไร จนนพระยาโบราณราชธานินทรชุตตวจทึใน
 พระราชวังหลวงที่กรุงศรีอยุธยาพบดินเผาตึตราต่าง ๆ
 ขนาดเท่าเงินเหรียญ ๕๐ สตางค์ผ้งไวเป็นอนั้มาก จึงเข่านั้ใจ
 ว่านั้เองที่เรยกว่าประกั๊บ คงจะเป็นดวยชาติคราวชาวด่าง
 ประเทศเอาเบียดึงนั้เข้ามาขาย จึงนำประกั๊บชนั้ไซ้แทนชั้วคราว
 พอมเบียดึงนั้เข้ามาขายก็เด็ก จึงมิได้ไซ้ประกั๊บต้อมา

เงินตราครังกรุงศรีอยุธยาทำเป็นเงินพดด้วง (คือรูป
 สั้ณฐานกลม) ประทับตราเป็นสั้สำคัญ ๒ ดวง ดวงหนึ่ง
 มักเป็นรูปจักร คงจะหมายควาว่ากรุงศรีอยุธยาอนั้เป็นทึ
 สั้ถิตของสั้สมเด็จพระรามาชบตี อีกดวงหนึ่ง มีไซ้รูป
 แปก ๆ กัน เป็นดั่งชบั่าง เป็นตรบั่าง เป็นเครื่องหมาย
 รัชชกาล (แต่พิเคราะห์ดูเห็นดวงตราที่ต่างกันมนั้อยกว่า
 จำนวนพระเจ้าแผ่นดินที่ครองกรุงศรีอยุธยามากนั้ก็ จึง
 สั้นิษฐานอีกนั้หนึ่งว่าจะไม่เปดึยตราทุกรัฐชกาล ไซ้
 ตราอย่านั้เดียวกันเรื่อยไปจนมีเหตุอย่านั้ใดอย่านั้หนึ่ง เช่น
 เกิดเงินปลอมมากชนั้เป็นต้น พระเจ้าแผ่นดินจึงมีพระราช

คำตัดสินให้เปลี่ยนแปลงเดี่ยวครั้งหนึ่ง) เงินตรากรุงศรี
อยุธยา & ขนาด คือ

ขนาดบาท ๑

ขนาดครึ่งบาท (เรียกว่า ๒ สติง อย่างชะรอยคน
จะไม่ใคร่ชอบใช้ จึงมัน้อย)

ขนาด $\frac{๑}{๕}$ ของบาท เรียกว่า สติง ๑

ขนาด $\frac{๑}{๘}$ ของบาท เรียกว่า เฟอง ๑

ร่องนกลงมาถึงเบย มีอัตรา ๕๐๐ เบย เป็นราคา
เฟอง ๑ แต่ว่าไม่เป็นราคาตามกฎหมาย สู้แต่มีเบย
เข้ามาขายในท้องตลาดมากหรือน้อย ในเวลาเบยในท้อง
ตลาดมีมาก ราคาเบยตกถึง ๑๐๐๐ เบยต่อเฟองก็มี แต่
ราษฎรซื้อขายเครื่องบริโภคนั้นในท้องตลาดมักใช้เบย
เป็นพัน

ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนก่อนรัชกาลที่ ๕ คงใช้
เงินตราตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยา เป็นแต่เปลี่ยน
ตราตามรัชกาล รัชกาลที่ ๑ ใช้ตราบัวอุณาโลม
รัชกาลที่ ๒ ใช้ตราครุฑ รัชกาลที่ ๓ ใช้ตราปราสาท

รัชกาลที่ ๕ ใช้ตราพระมหามงกุฏ ส่วนตราอีกดวง ๑ ซึ่ง
 บอกนามประเทศ คงใช้ตราจักรเหมือนกันทั้ง ๕ รัชกาล
 เป็นเช่นนั้นมาจนในรัชกาลที่ ๕ ตงตนทำหนังสือสัญญา
 ทางพระราชไมตรี เปิดการค้าขายกับฝรั่งต่างประเทศ
 เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ การค้าขายในกรุงเทพฯ ๗ เจริญรวดเร็ว
 เกินคาดหมาย เช่นแต่ก่อนมาเรือกำปั่นฝรั่งเข้ามาค้าขาย
 ในกรุงเทพฯ ๗ เพียงราวปีละ ๑๒ ลำ ตงแต่ทำหนังสือสัญญา
 แลว ๕๕๕ ๐ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ (๑)
 กัมเรือกำปั่นฝรั่งเข้ามาค้าขายถึงปีละ ๒๐๐ ลำ
 พวกพ่อค้าเอาเงินเหรียญดอลลาร์ ซึ่งใช้ในการซื้อขายทาง
 เมืองจนเข้ามาซื้อสินค้าราษฎรไทยไม่ยอมรับ ฝรั่งจึงต้อง
 เอาเงินเหรียญดอลลาร์มาขอแลกเงินบาทจากรัฐบาล ก็เงิน
 บาทพดด้วงนั้นช่างหลวงทำที่พระคลังมหาสมบัติ เตาหนึ่ง
 ทำได้ราววันละ ๒๔๐ บาท เพราะทำแต่ด้วยเครื่องมือมือได้
 ใช้เครื่องจักร เตาหลวงมี ๑๐ เตาระดมกันทำเงินพดด้วง

---

(๑) ขอนกตัวไว้ในหนังสือบางกอกกาเดินดาของ
 หมอบรัดเด เล่ม ค. ศ. ๑๘๖๘

ได้แต่วันละ ๒,๔๐๐ บาทเป็นอย่างมาก ไม่พอให้ฝรั่งแตก
 ตามปรารถนา พวกกงสุลพากันร้องทุกข์ว่าเป็นการเสีย
 ประโยชน์ของพวกชาวต่างประเทศที่มาค้าขาย พระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริจะ
 เปลี่ยนรูปเงินตราสยามจากเงินพดด้วงเป็นเงินเหรียญ
 (เรียกในครั้งนั้นว่า “เงินแป”) ให้ทำได้มากด้วยใช้
 เครื่องจักร และในเมื่อกำลังตั้งเครื่องจักรนั้น โปรดฯ ให้
 ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรรับเงิน
 เหรียญคอดดาร์จากชาวต่างประเทศ แล้วเอามาแลกเงิน
 บาทที่พระคลังมหาสมบัติได้ โดยอัตรา ๓ เหรียญคอดดาร์
 ต่อ ๕ บาท ราษฎรก็ยังไม่พอใจจะรับเงินคอดดาร์ จึง
 ทรงพระราชดำริแก้ไขให้อาตราพระมหามงกุฏและตราจักร
 ซึ่งสำหรับตีเงินพดด้วงตั้งเป็นสำคัญในเหรียญคอดดาร์
 ให้ใช้ไปพลาง^(๑) ราษฎรก็ยังมีใครพอใจจะใช้ ครั้นถึงบ

(๑) เหรียญคอดดาร์ตราพระมหามงกุฏกับตรา
 จักรยังมีเหลืออยู่บ้าง แต่เดี๋ยวนี้หายาก

ออก พ. ศ. ๒๔๐๓ การสร้างโรงกระษาปณ์สำเร็จ^(๑) ทำ
เงินตราสยามเป็นเหรียญมีตราพระมหามงกุฎกับฉัตรตั้ง
สองข้าง หมายรัชกาลด้านหนึ่ง ตราข้างนอกอยู่ในวง
จักรหมายประเทศด้านหนึ่ง เป็นเหรียญเงิน ๔ ขนาด คือ
บาทหนึ่ง กึ่งบาท สี่ดิ่งหนึ่ง^(๒) และโปรด ฯ ให้ทำ

(๑) โรงกระษาปณ์ที่กล่าวนี้ตั้งอยู่ที่ปาก
ตะวันออกถนนประตูสุวรรณนิบาต เดิมใช้เงินคด
ชาวที่ สร้างขึ้นตรงโรงทำเงินพดด้วงของเดิม การ
สร้างโรงกระษาปณ์มีเรื่องปรากฏว่าตั้งเครื่องจักรมาจาก
เมืองเบอริงแฮมประเทศอังกฤษ และเรียกช่างอังกฤษ
เข้ามาสำหรับตั้งเครื่องจักรด้วย แต่ช่างคนนั้นมาตาย
ลงก่อนตั้งเครื่องจักร พระวิสูตรโยชามาศย์ (โหมต
อมาศยกุศล) รับอาสาตั้งเครื่องจักรโรงกระษาปณ์ได้ โดย
ดำพรัง จึงโปรด ฯ ให้เป็นเจ้ากรมโรงกระษาปณ์ต่อมา

(๒) ยังมีเงินเหรียญขนาดต่ำดิ่ง (๔ บาท) ขนาด
กึ่งต่ำดิ่งและขนาดกึ่งเฟื้อง เดิมได้ใช้เงินเครื่องแรก

เหรียญทองคำราคาเหรียญละ ๑๐ สติง (ตรงกับตำดั่งเงิน)
 ด้วยอีกอย่างหนึ่ง เมื่อประกาศให้ ใช้เงินตราอย่างเหรียญ
 แลแล้ว เงินพดด้วงก็ยังไม่โปรด ฯ อนุญาตให้ ใช้อยู่ เป็นแต่
 ไม่ทำเพิ่มเติมขึ้น

ต่อมาอีก ๒ ปี ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕ โปรด ฯ ให้
 โรงกระษาปณ์ทำเหรียญดบุกขึ้นเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนแทนเบย
 หอย เหรียญดบุกหนักมีตราพระมหามงกุฎกับฉัตรและ
 ตราช้างในวงจักร ทำนองเดียวกับตราเงินเหรียญทำเป็น
 ๒ ขนาด ขนาดใหญ่ให้เรียกว่า “ อัฐ ” ราคา ๘ อินเพอง
 เท่ากับอินละ ๑๐๐ เบย ขนาดเล็กให้เรียกว่า “ โฉปศ ”
 ราคา ๑๖ อินเพอง เท่ากับอินละ ๕๐ เบย การใช้
 เบยหอยก็เป็นอินเล็กแต่นั้นมา

ถึงปีกุน พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริให้สร้างเหรียญทองคำมีตราทำนอง
 เดียวกับเงินเหรียญขึ้นสำหรับใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ๓ ขนาด
 ขนาดใหญ่ให้เรียกว่า “ ทศ ” ราคา ๑๐ อินต่อซึ่งหนึ่ง
 คืออินละ ๘ บาท (เท่าราคาทองปอนด์อังกฤษในสมัยนั้น)

ขนาดกลางให้เรียกว่า “พิศ” ราคาอันละ ๔ บาท ขนาด
 เล็ก (คือเหรียญทองที่ได้สร้างชนแต่แรก) ให้เรียกว่า
 “พิศดิ่ง” ราคาอันละ ๑๐ สตึง เท่ากับตำดิ่งเงิน ดู
 เหมือนจะเป็นคราวเดียวกับที่ทรงสร้างเหรียญทองเป็น
 เครื่องแลกเปลี่ยน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระราชดำริสร้าง (ชนบัตร) เครื่องแลกเปลี่ยนด้วยกระ
 ตาษา มีตัวอักษรพิมพ์และประทับพระราชลัญจกร ๓ ดวง
 เป็นสำคัญทุกใบชนอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “หมาย”
 มีราคาต่าง ๆ กันตั้งแต่ใบละบาท ๑ เป็นลำดับลงมาจน
 ใบละเพียง ๑ และทรงพระราชดำริสร้าง (เชค) ใบ
 “พระราชทานเงินตรา” อีกอย่าง ๑ ขนาดแผ่นกระดาษ
 ใหญ่กว่า “หมาย” มีตัวอักษรพิมพ์และประทับพระราช
 ลัญจกรด้วยขนาด ๒ ดวง ด้วยครามดวง ๑ เป็นลาย
 กุณฑล ๑ เป็นสำคัญทุกใบ มีราคาต่างกัน (ว่าตาม
 ตัวอย่างที่มีอยู่เมื่อแต่งหนังสืออื่น) ตั้งแต่ “พระราชทาน
 เงินตราซึ่งสืบตำดิ่ง” ลงมาจนใบละ ๗ ตำดิ่ง (สัน
 นิษฐานว่าเห็นจะมีต่อลงไปจนใบละตำดิ่งหนึ่งเป็นอย่างต่ำ)

กระดาษทั้ง ๒ อย่างนี้ใครได้ก็เห็นจะเอาไปขึ้นเงินที่พระ
คลังมหาสมบัติในไม่ช้า เพราะยังไม่แต่เห็นประโยชน์
ในการใช้กระดาษเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในสมัยนั้น จึงมิได้แพร่
หลาย

ครั้นถึงบดินทร์ พ. ศ. ๒๔๐๘ พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ โรงกระดาษปอนด์ร่างเหรียญทอง
แดงมีตราทำนองเดียวกับเหรียญตบุงเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนอีก ๒
ขนาด มีราคาในระวางเหรียญเงินกับเหรียญตบุง ขนาด
ใหญ่ให้เรียกว่า “ ชัก ” ราคา ๒ อันเฟื้อง ขนาดเล็กให้
เรียกว่า “ เลี้ยว ” ราคา ๔ อันเฟื้อง (๑)

เงินตราสยามซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ทรงพระราชดำริร่างขึ้นเป็นเหรียญนั้น ที่เป็น
เงินและทองแดงใช้ ได้ต่อมาตั้งพระราชประสงค์ แต่ที่
เป็นทองคำและเงินตบุงเกิดเหตุขัดข้อง ด้วยเหรียญ

(๑) เหรียญชักและเลี้ยวเดิมทำหนา พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้ทำให้งดง
ไปถูกศีรษะคนแตกจึงโปรดฯ ให้ทำให้งดง

ท้องค่านนสาวเมือง ชอบเอาไปเก็บเลี้ยงอย่างทองรูปพรรณ
 หรือมีฉะฉนนักเอาไปทำเครื่องแต่งตัวเลี้ยง ไม่ชอบใช้เป็นที่
 เครื่องแต่งในการชอชขาย เหยียญทองเบนของม่นอยก้เคย
 หมดไป ส่วนเหยียญดื่บูกนนเมอแรกด้ร่างชนกได้ทรงพระ
 ราชปรารภว่า เป็นของอาจด้กหรือและทำปลดอมง่าย จึง
 ไปรด ๆ ให้เจือทองแดงและดื่บูกดำลงในเนื้อดื่บูกที่
 เหยียญให้แข็งผิดกับดื่บูกดำมัญ ถึงกระนั้นพอใช้เหยียญ
 ดื่บูกกนเพร่หลาย ไม่ช้าก้มีพวกจันคิดทำปลดอม ครัน
 ตรวจจับในกรุงเทพฯ ๆ แข็งแรง พวกผู้ร้ายก้หลบลงไป
 ชอนทำทางหัวเมืองบักษ ไค แล้วดอบตั้งเข้ามาจำหน่าย
 ในกรุงเทพฯ ๆ เกิดมีเหยียญดื่บูกปลดอมในท้องตลาดมาก
 ชนทุกที่จันราษฎรจกเกยจการที่จจะรับใช้เหยียญดื่บูก ด้วย
 ไม่จจะเลอกว่าไหนเบนของหลวง และไหนเบน ของปลดอม
 จะกลับใช้ เบียหยอยก้หาไม่ไดด้วยเด็กใช้มาเลี้ยงหลายบ้แล้ว
 เมื่อเริ่มรัชชกาลที่ ๕ เ็นเวลาก่าดังเกิดการบ้นบ่น
 ด้วยราษฎรไม่พอใจรับเหยียญดื่บูก นัยว่าถึงตลาดใน
 กรุงเทพฯ ๆ เทบจะหยุดการชอชขายอยู่หลายวัน รัฐบาล

จึงต้องรับวินิจฉัยแล้วออกประกาศเมื่อเดือน ๓๑ แรม
 ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๓ (เป็นวันที่ ๓๓ ในรัชกาล
 ที่ ๕) ตั้งให้คนทั้งหลายนำเหรียญทองแดงและเหรียญ
 ตบुकของหลวงมาชนเอาเงิน จะยอมให้เต็มราคาภายใน
 ๑๕ วัน เมื่อพ้นกำหนดนั้นไปแล้วให้ ไซ้ลดราคาทอง เหรียญ
 ทองแดงอย่างซีกคงราคาแต่อันละอัฐ ๑ (๘ อันเฟื้อง)
 อย่างเดี่ยวคงราคาแต่อันละได้พศ ๑ (๑๖ อันเฟื้อง)
 เหรียญตบुकให้ลดราคาทอง เหรียญอัฐคงราคาแต่อันละ
 ๒๐ เบย (๔๐ อันเฟื้อง) อย่างได้พศคงราคาแต่อันละ
 ๑๐ เบย (๘๐ อันเฟื้อง) แม้เมื่อรัฐบาลประกาศอัตรา
 ราคาอย่างนั้นแล้ว ราษฎรก็ยังคงราคากัน โดยดำฟังต่อ
 ลงไปอีก ไซ้อัฐตบुकเดิมในท้องตลาดเพียงราคาอันละ
 ๑๐ เบย (๘๐ อันเฟื้อง) ได้พศตบुकก็ลดราคาลงไป
 ตามกันเป็นอันละ ๕ เบย (๑๖๐ อันต่อเฟื้อง) คำซึ่ง
 เคยเรียกว่าอัฐและได้พศก็เรียกกันว่า “ เก ” แต่ใช้กัน
 ต่อมาอีกหลายปี

เพราะเกิดลำบากด้วยเรื่องเงินตราดังกล่าวมา รัฐบาล
จึงได้ตกลงแต่แรกชนรัชกาลที่ ๕ ว่าจะสร้างโรงกระษาปณ์
ใหม่ ให้ใหญ่โตและดีขึ้นกว่าเก่า^(๑) แต่การที่สร้าง
กว่าจะสำเร็จหลายปี ในชั้นแรกจะต้องทำเงินตราประจำ
รัชกาลที่ ๕ ขึ้นตามประเพณีเปลี่ยนรัชกาลใหม่ จึงให้
ทำที่โรงกระษาปณ์เดิมไปพลาง เงินเหรียญตรารัชกาล
ที่ ๕ ซึ่งสร้างขึ้นชั้นแรกนั้น ด้านหนึ่งเป็นตราพระเกี้ยวยอด
มีพานรองสองชั้นและนครตงสองข้าง อีกด้านหนึ่งคงใช้
รูปช้างเผือกอยู่ในวงจักรเหมือนรัชกาลที่ ๔ แต่ทำเพียง
๓ ขนาดที่คนทั้งหลายชอบใช้ คือเหรียญบาท เหรียญ
สลึง และเหรียญเฟื้อง ในคราวนั้นยังไม่ได้ทำเหรียญ
ทองแดงสำหรับรัชกาลที่ ๕ (ด้วยรัฐบาลทราบว่าจะให้
ทำในประเทศอื่นถูกกว่าทำเอง แต่จะให้ทำในอินเดีย
หรือในยุโรปยังไม่ตกลงเป็นยุติ) ทำแต่เหรียญดั่งกษา
ใหม่อย่างหนึ่ง ดวงตราทำนองเดียวกับเหรียญเงิน ขนาด

(๑) คือตึกที่อยู่ทางตะวันตกแห่งประตูสุวรรณนิมิต
บดิน

เชื่องกว่าอัฐดิบุกรชชกาดที่ ๔ ลักหน้อยหนึ่ง แต่ให้ใช้
ราคาเพียงได้พศ ๑ คือ ๑๖ อันเพียงพอ เรื่องเงินตราที่
เป็นอันเรียบร้อยไปได้คราวหนึ่ง

แต่ต่อมาเมื่อราคาทองแดงและดีบุกสูงขึ้น มีผู้รู้ว่า
ราคาเหรียญทองแดงและเหรียญดีบุกที่ใช้กันที่ท้องตลาด
ในกรุงเทพฯ ๗ ต่ำกว่าราคาเนื้อทองแดงและดีบุกซึ่งซื้อขาย
กันในประเทศอื่น ก็พากันเอาเหรียญทองแดงและเหรียญ
ดีบุกหลอมส่งไปขายเดี่ยวประเทศอื่นเป็นอันมาก เป็นเหตุ
ให้มีเหรียญทองแดงดีบุกมีใช้ในท้องตลาดน้อยลง ก็
เกิดการใช้ บกระเบองกนชนแพร่หลาย บกระเบองนั้น
เดิมเป็นแต่คะแนนสำหรับเล่นเบี้ยในโรงบ่อน จินเจ้าของ
บ่อนคิดทำขึ้นเพื่อให้ใช้ช้อลากได้บนเสื่อสะดวกกว่าเงินตรา
เวลาคนไปเล่นเบี้ย ให้เอาเงินแลกกลับมาเล่น ครั้นเลิกแล้ว
ก็ให้คนแบดแลกเอาเงินกลับไปเป็นประเพณีดังนี้ ใครเป็น
นายอากรบ่อนเบี้ยตำบลไหน ก็คิดทำบมเครื่องหมาย
ของตนเป็นคะแนนราคาต่าง ๆ สำหรับใช้เล่นเบี้ยในบ่อน
ตำบลนั้น การที่เกิดใช้ บเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนเงินตรา

เดิมเกิดขึ้นแต่นักเลงเดินเบยทมกง่าย เอาบชอชองกินตาม
 ถานที่หน้าโรงบ่อน ผู้ชายก็ยอมรับด้วยอาจจะเอาถั่วเข้า
 ไปแตกเป็นเงินได้ทีในโรงบ่อนโดยง่าย จึงใช้บกระเบอง
 กันในบริเวณโรงบ่อนชนก่อน ครั้นเมื่อหาเหรียญทองแดง
 เหรียญดบุกของหลวงใช้ยากเข้า ก็ใช้บเป็นเครื่องแตก
 แพร่หลายห่างบ่อนเบยออกไปทุกที เพราะคนเชื่อว่าอาจ
 จะเอาไปชนเป็นเงินเมื่อใดก็ได้ ฝ่ายนายบ่อนเบยเมื่อ
 จำหน่ายบได้เงินมากชน เห็นได้เปรียบกคดตั้งบกระเบอง
 จากเมืองจีนเข้ามาเพิ่มเติม ทำเป็นรูปและราคาต่าง ๆ ให้
 คนชอบ ตั้งแต่อันตะโล่พค อันตะอัฐ อันตะไฟ
 สองไฟ (๑) จนถึงอันตะเพอง สดิ่ง สดองสดิ่ง เป็นอย่างสูง
 มีทุกบ่อนไป ก็แต่ลักษณะอากรบ่อนเบยนั้นต้องว่าประมุด
 กันใหม่ทุกปี เมื่อต้นปีลงนายอากรคนไหนไม่ได้ทำอากร
 ต่อไปก็กำหนดเวลาให้ คนเอาบบ่อนของตนไปแตกเงินคั้น
 ภายใน ๑๕ วัน พ้นกำหนดไปไม่ยอมรับ การอันนกลาย

(๑) คำว่า “ไฟ” มาแต่จีนเรียกว่า “ไฟปา”
 ราคาไฟ ๑ เท่ากับ ๒ อัฐ

เป็นทางที่เกิดกำไรเพิ่มผลประโยชน์แก่นายอากรบ่อนเบี้ย
 อีกทางหนึ่ง ฝ่ายราษฎรถึงเสียเปรียบกมด้ ร ด้กเดอดรอน
 ด้วยได้ ใช้ เป็นเครื่อง แลกกันในการซื้อขายแทนเหรียญ
 ทองแดงและดบุกซึ่งหายาก ก็ไม่มีใครร้องทุกข์ เป็น
 เช่นนี้มาจนปัจจุบัน พ.ศ. ๒๔๓๘ รัฐบาลจึงต้องประกาศ
 ห้ามมิให้นายบ่อนเบี้ยทำ แต่ในเวลานั้นเหรียญ
 ทองแดงซึ่งสั่งให้ทำในยุโรปยังไม่สำเร็จ ต้องออกธนบัตร
 ราคาใบละอัฐ ๑ ให้ใช้กันในท้องตลาดอยู่คราวหนึ่ง จึง
 ได้จำหน่ายเหรียญทองแดงประจำรัชกาลที่ ๕ ให้ใช้
 กันในบ้านเมือง ทำเป็น ๓ ขนาด คือ เลี้ยว อัฐ และ
 โสฬศ มีตราพระจุลมงกุฎอยู่บนอักษรพระนาม จ. ป. ร.
 ด้าน ๑ อักษรบอกราคา ด้าน ๑ เหมือนกันหมดทุก
 ขนาด (๒)

(๑) มีผู้ได้ทองรวบรวมตัวอย่างบกระเบืองต่าง ๆ
 ซึ่งพวกเงินนายบ่อนเบี้ยคิดทำชนได้กว่า ๒,๐๐๐ อย่าง

(๒) ความต่อไป พระพิณิจวรรณการแต่งต่อ

ส่วนเงินเหรียญนั้น เมื่อได้ส่งเครื่องจักรจากเมือง
 อังกฤษตั้งเป็น โรงกระษาปณ์ ขึ้นใหม่แล้วก็ได้เริ่มทำเงิน
 เหรียญออกจำหน่ายเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๙ เงินเหรียญ
 ที่ทำคราวนั้นทำเป็น ๓ ขนาด คือ เหรียญบาท เหรียญสลึง
 เหรียญเฟื้อง พักต่อตราอย่างเดียวกับที่ได้นำมาแต่ก่อน
 แต่ดวงตราที่ประจำเงินนั้น ด้านหนึ่งเป็นพระบรมรูป
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครึ่งพระองค์
 มีหนังสืออยู่รอบพระบรมรูปนั้นว่า “สมเด็จพระปรมินทรมหา
 จุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ด้านหนึ่งมี
 ตราอาร์มแผ่นดินซึ่งคิดผูกขึ้นในรัชกาลที่ ๕ มีหนังสือ
 ในพื้นเงินดวงตราว่า “กรุงสยามรัชกาลที่ ๕” และ
 บอก “ราคา ๑ บาท” เหรียญสลึงและเหรียญเฟื้อง
 ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน แต่ตราแผ่นดินนั้นเป็นอย่างย่อ
 ขนาดน้อย มีบอกราคา ๑ สลึง ๑ เฟื้อง เงินตรา ๓
 ขนาดนี้ได้ใช้ต่อมา

ในปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๙ นั้นโปรดฯ ให้สร้างเหรียญ
 ทองแดงชกขึ้นอีกอย่าง ๑ ด้วยขุนพัฒน์นายบ่อนร้องว่า

ทองแดงเดี่ยว อัฐิ โลหะเล็กบาง ใช้ขอเกี่ยวไม้ถนัด
 ดกษณทองแดงซีกก็เหมือนกันกับทองแดงเดี่ยว อัฐิ และ
 โลหะที่ทำเมื่อปีก่อน พ.ศ. ๒๔๓๘ นั้น เหยี่ยงทองแดง
 ชนิดนี้จริงมี ๔ ขนาดด้วยกัน ใช้้อย่างจนถึงปีก่อน
 พ.ศ. ๒๔๓๐ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเหยี่ยงทองแดง
 เดี่ยว อัฐิ โลหะ ชนิดใหม่ พิกัดอัตราเท่ากับทองแดง
 อัฐิ โลหะ เดิม เป็นแต่เปลี่ยนแปลงใหม่ คือหน้าหนึ่ง
 ตรงกลาง มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว มีอักษรโดยรอบว่า “จุฬาลงกรณ์ ป. ร.
 พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม” อีกด้านหนึ่งตรงกลาง
 มีรูปพระสยามเทวาธิราชถือพระแสงธารพระกรนั่งบนโถ้
 วางบนแท่น โถ้หน้ากันเป็น ๓ ห้อง ห้องบนมีรูปช้าง
 ๓ เศียร ด้านขวารูปช้างยืน ด้านซ้ายรูปกริชไขว้กัน
 ๒ เด่ม มีอักษรบอก หนึ่งเดี่ยว หนึ่งอัฐิ หนึ่งโลหะ
 ตามขนาด เหยี่ยงทองแดงทั้ง ๓ ขนาดนี้คงใช้ควบกัน
 มากับเหยี่ยงทองแดงอย่างเก่า ตลอดมาจนถึงปีเถาะ
 พ.ศ. ๒๔๓๕ เหยี่ยงทองแดงสูญหายเบาบางลง จึง

โปรด ฯ ให้สร้างเหรียญทองแดง เลี้ยว อัฐ โสฬศ เพิ่ม
 เดิมขึ้น ลักษณะอย่างเดียวกับเหรียญทองแดงเลี้ยว อัฐ
 โสฬศ ซึ่งสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๐ นั้น แปรตกแต่
 ตราพระบรมรูป และตราพระสยามเทวาธิราชไม่กลับกัน
 อย่างของเดิม เบื้องบนและเบื้องล่างตรงไปทางเดียวกัน
 กับเปลี่ยนเลขประจำปีที่สร้างเท่านั้น.

ถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๓ รัฐบาลคิดเห็นกันว่า ลักษณะ
 การทำบัญชีเงินแต่เดิมนั้นมีข้อบกพร่องว่าซึ่ง บาท อัฐ เมื่อ
 พินซึ่งชนไปจึงนับเป็นเรือนร้อยเรือนพัน บัญชีมักไขว่กัน
 ไม่สะดวก จึงคิดทำเหรียญทองขาวขึ้นใช้เรียกว่า สี่ตางค์
 (ส่วนของร้อย) คือ ๑๐๐ สี่ตางค์ เป็น ๓ บาท เพื่อ
 ง่ายแก่การบัญชี มีข้อดีแต่เพียง บาท กับสี่ตางค์เท่านั้น
 เงินจะมากขึ้นเท่าใดก็ต่อตัวเลขขึ้นไปเป็นสิบเป็นร้อย ไม่
 ต้องหักต้องทอน เป็นการง่ายรวดเร็วกว่าของเดิม สี่ตางค์
 ที่สร้างจนควานสร้างด้วยทองขาวเป็น ๕ ขนาด ด้านหนึ่ง
 มีรูปช้าง ๓ เศียร มีอักษรว่า “สยามราชอาณาจักร”
 เหมือนกันทั้ง ๕ ขนาด ๆ ที่ ๓ ด้านหนึ่งมีตัวอักษรว่า

ยี่สิบสี่ตัว และมึเลข ๒๐ ตัวใหญ่อยู่กลาง เป็นราคา
 ๒๐ สี่ตัว ใช้ ๕ อันเป็น ๑ บาท ขนาดที่ ๒ มีตัวอักษร
 ว่าสิบสี่ตัว มึเลข ๑๐ ตัวใหญ่อยู่กลาง ราคา ๑๐ สี่ตัว
 ใช้ ๑๐ อันเป็น ๑ บาท ขนาดที่ ๓ มีตัวอักษรว่า ห้า
 สี่ตัว มึเลข ๕ ตัวใหญ่อยู่กลาง ราคา ๕ สี่ตัว
 ใช้ ๒๐ อันเป็น ๑ บาท ขนาดที่ ๔ มีตัวอักษรว่า สอง
 สี่ตัว มึเลข ๒ ตัวใหญ่อยู่กลาง ราคา ๒ สี่ตัว
 ใช้ ๕๐ อันเป็น ๑ บาท

สี่ตัวทองขาวที่สร้างขึ้นมาใหม่ใช้รวมไปกับเหรียญ
 ทองแดงเล็ก อัฐและโสฬศเก่าทั้ง ๒ ชนิด จนประกาศ
 ใช้พระราชบัญญัติมาตราทองคำเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ จึง
 เลิกใช้เปลี่ยนเป็นเหรียญกระษาปณ์ทองขาวและทองแดง
 ๓ ชนิด คือ ทองขาวราคา ๑๐ สี่ตัว ทองขาวราคา
 ๕ สี่ตัว ทองแดงราคา ๑ สี่ตัว ด้านหน้ามีอุณาโลม
 อักษรจารึกว่า “สยามรัฐ” และราคา ด้านหลังมีรูป
 จักรและศักราช เจาะวงตรงกลาง อย่างที่ใช้กันอยู่
 ทุกวันนี้.

THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

จ.ต.

ก

ตำราภาษาอังกฤษ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

ท่านานเงินตรา

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ถนนราชบุรีพิศ พระนคร.

๓๓/๒/๗๕